

דוד איפרמן

דין "הויאל"

- א. מחלוקת רב חסدا ורבה
- ב. כוחו של דין "הויאל"
- ג. הגבלות והשלכות בשימושו של דין "הויאל"
- ד. סיכום

א. מחלוקת רב חסدا ורבה

אתמר האופה מיו"ט לחול, רב' חסדא אמר: לוקה, רבה אמר: אין לוקה. רב חסדא אמר לוקה, לא אמרין הויאל ומכלעי ליה אורהים חזוי ליה החשתא נמי חזוי ליה. רבה אמר אין לוקה, אמרין הויאל.
(ביבה כא, א; פסחים מו, ב)

יש המפרשים (mobia בשיעורי הגר"ש רוזובסקי לפשחים שם ד"ה איתמר), שרבי חסדא ורבה חולקים האם הולכים אחר מחשבתו האדם או אחר מעשיו. רבה סובר שהולכים אחר מעשיו ולא אחר מחשבתו, והיות שישנה אפשרות מציאותית שיבאו אורחים - אין לוקה. יתכן שגם רבה יודה שאם מחשבתו הייתה רק לשם חול - דין "הויאל" לא יועיל, והולכים אחר עיקר מחשבתו; רק למי שאופה טעם (ללא כוונה מסויימת) סוברים רבה שהולכים אחר מעשיו. לפי רב חסדא, הולכים אחר מחשבתו ולא אחר מעשיו, ולכן אם יחשוב במפורש לאפנות בשל האורחים - אף אם לא הגינו, אין לוקה. אמנם, חייבות להיות מחשבה מפורשת; אם אפה טעם - אין חשיבות לכך שאולי יגינו אורחים². ואם אפה ומחשבתו הייתה לשם חול, אף שהגינו אורחים ואכלו - לוקה, משום שמתחלת עשה מלאכה שלא לצורך יו"ט.

המairy (מו, ב ד"ה האופה) חילק וסוביר, שאם אפה לשם חול ובאו אורחים - גם לרבי חסדא אין לוקה. מכאן, שלדעת כולם הולכים אחר המעשה. המחלוקת היא, متى נונתנים לבישול שם של **צורך אוכל נפש**. לפי רבה, משום "הויאל" מחשבים את הבישול כבר מעכשו **צורך אוכל נפש**. לפי רב חסדא, אין דין "הויאל", ולכן אין כל סיבה שנחשיב את

1. עיין מנתות סד, א במקורה של ציון זגיט ותינוק. ונביא אותו בהמשך.
2. אם אכן יגינו אורחים - יש לדון מה יסבירו רב חסדא.

הנישול ליום חול. לצורך אוכל נפש. אבל אם יגיעו אורחים, אזו **למפער** מתגלת שאכן היה זה צורך אוכל נפש, ואני לוקה³.

בספר "קובץ שיעורים" (פסחים קצג) הקשה על המאיiri מהגמרה במנחות טד, א. במנזר זו מובא, שאם שחת בשבת שני קרבנות ציבור במקום שיש צורך רק באחד, גם אם יש פוך דמו של הראשון ויצטרכז את השני - חייב על השחיטה השנייה. והרי התברר למפער שהיה צריך גם את השני, ולפי המאיiri צריך להיות פטור! עונה הקובץ שיעורים; שיש לחלק בין שבת ליום, ביום, לאחר שנגלה למפער כי היה צורך בבישול, הרי זו מלאכה לצורך אוכל נפש, ומילא אינה מלאכה כלל. אבל בשבת, הסיבה להיתר השחיטה אינה מפני שאין זו מלאכה, אלא כי מלאכהASAורה זו התורה (או נחתנה) מפני הצורך בקרבן. ציבור. אם כן, השחיטה השנייה הייתה מיותרת ואסורה **בשעת השחיטה**, ועל כן חייב עליה, אף לאחר כך התגלת שיש צורך במלאה האסורה.

לכוארה, לפי דעת המאיiri, שאון מתחשבים במחשבה (ולכן) כשחשב לחול והגיעו לאורחים איןן לוקה⁴, מתקבל דין בלתי הגיוני - שלפי רב חסדא, אם חשב לבשל לאורחים ולבסוף לא הגיעו הוא צריך ללקות! אלא, צריך להגדיר, שלפי המאיiri גם במקרה זה יודח רב חסדא שאינו לוקה, מפני שבזמן האפייה היה בדעתו לבשל לשם אורחים, וכבר נפל על האפייה זו שם של צורך אוכל נפש. אם כן, מחלוקת רבה. ורב חסדא היא רק במקרה שחשב לאפות לחול ולא הגיעו אורחים. לרבה, דין "הוואיל" מספיק לתת לאפייה: שם של צורך אוכל נפש; לרבי חסדא אין אומרים "הוואיל", מילא אין שום סיבה שאפייה זו תיחס כורך אוכל נפש. הסבר זה מתyiישב היטב גם עם לשון הגמara, שכתבה שמהלוקתם היא דוקא "האופפה מיו"ט לחול" ולא "לאורחים".

רש"י (מו, ב-ד"ה האופה) מבין, שחלוקת האמוראים במקרה של האופה-מיו"ט לחול היא דוגא לאחר שגמר סעודתו. המאיiri מביא שרוב המפרשים מסכימים לכך, וגם עדין לא גמר לאכול אפילו רב חסדא מודה שאינו לוקה. ויש להבהיר: מדובר אם עוד רוצה הוא לאכול ולא גמר, ובישול לחול בכוננה, לא ילקה? נראה שהסתברה היא, שברגע שעדיין הוא רעב ונחבת הדבר כורך אוכל נפש. אבל גם דבר זה קשה לאומרו, שהרי בהיתר צורך אוכל נפש אין מתחשבים האם האדם רעב או לא, אלא האם בדעתו לאכול. מילא, ברגע שבדעתו לסייע לאכול, אפילו באמצעות סעודתו, אם אופה לחול צריך ללקות! נראה, שמחמות בעיה זו מפרק המאיiri בדבר. הבעיה היא לא רק בגלל שכונתו הייתה לחול בלבד, אלא גם מפני שהמאפה אינו עומד לאכילה ביום, כי גמר בדעתו שלא לאוכלו.

3. יש לומר בשיטת רב חסדא, שפק התראה שמה התראה, וכך אם לא באו אורחים - ילקה. המאיiri עצמו פוסק שהתראות ספק שמה התראה (כתובות ג, א ד"ה כל שאמרו). ולפי כמה ראשונים אין זה נכון התראות ספק במקרה כזה, ואcum"ל.

נראה להגיד, שסבירותם של המאייר ושאר המפרשים היא שמתיחסים **במציאות ולא בדעתו**. לכן, כל עוד לא עקר משולחנו (או בירך ברכת המזון), רואים כאלו יש אפשרות שיחזור ויאכל, ולכן יש בבישול. מושם צורך אוכל נפש. אפילו אם דעתו הייתה לבשל רק בשבייל חול.

נס תסביר זו קשה, שהרי אמרנו לעיל שלפי רב חסדא אם אפה לחול, אפילו במקום שכחיהם אוורחים, הוא לוקה - כל זמן שלא הגינו אוורחים. מה ההבדל בין שני המקרים? בשנייהם הוא אופה לחול ויש אפשרות שימושו יבוא ויאכל! ולא שייק לחלק בין הצורך של בין הצורך של אוורחים. גם אין לומר, שלדעתי רב חסדא אף אם חשוב בפירוש לאוורחים לוקה⁴, כי פשוט הגדירה האומרת לרבות חסדא "האופה מיו"ט לחול לוקה" הוא בדוקא; אבל אם חשוב בפירוש לאוורחים - ממשע שאינו לוקה. הנר"ש רוזובסקי (פסחים מז, ב ד"ה רשיי) נשאר בצריך עין.

אולי ניתן לתרץ מدين בהלכות ברכת המזון. אם אדם אכל, שכח לברכ והלך למקום אחר, יש דיון האם חייב לחזור למקוםו הראשוני לברך או לא. כל זה הוא רק אם אין לו פת אחרית, אבל כישל לו פט - יכול במקומות השני וברך שם, ובתנאי שעדיין אין רעב מתמת אויכילתו הראשונה; כי אז נחשב הדבר לחוב חדש. כן הדבר גם אצלנו. כל עוד לא עקרו מהשולchan או בירך, הרי זה נחשב **פאotta טעודה**. ממילא, אף אם גמר בדעתו שלא לאכול עוד, ובסוף חזר ואכל, אם עדיין לא רעב מהאכילה הראשונה - יברך רק פעמי' את בסוף. לכן, במקרה שעדיין לא גמר לאכול, יודה רב חסדא שאינו לוקה, אפילו אם מ בשלך לחול, שמא יבוא ויאכל עוד קצת. אבל לאחר שגמר טעודתו, אין חשש שמא יבוא ויאכל, ולמן אפילו במקומות שכחיהם אוורחים אין זה נחשב צורך אוכל נפש ולוקה.

ראינו, אם כן, שתי שיטות עיקריות בהסבר מחלוקתם של רביה ורב חסדא:

1. מחלוקתם היא באופה סטס⁵. באופה לחול - יודוה רביה שלוקה. באופה לאוורחים - יודוה רב חסדא שאינו לוקה.

2. מחלוקתם היא באופה לחול ולא הגינו אוורחים. הגינו אוורחים, או שאפה מראש לשם (אף שלבסוף לא הגינו) - יודוה רב חסדא שאינו לוקה.

כמו כן, מעיר "מלא הרטעים" (חלק ב אות ה, "סוגייה ד' הוואיל"), כי המחלוקת היא דוקא בדבר שאינו בידו, שאז אומר רב חסדא שאין אומרים "וואיל". ברם, בדבר שבידו לעשותו מודה רב חסדא שאומרים "וואיל". כל זאת בדבר שאם יעשהו תוצאתו תהיה

4. אם היינו אומרים כך, היה ניתן לתרץ שאיפה לאוורחים אינה נחשבת צורך אוכל נפש. מה שאין כן אם לא גמר טעודתו - שעדיין ייחשב לצורך אוכל נפש, כי אפה לעצמו.

5. עיין הערת 2.

ל考לה, שאז אומדיםubo; דיאו; על צעת כן עשה, ואומרים "הויאל", אך אם השlecתו של אותו מעשה תהיה לחומרה -ubo; דיאו; ימנע מלהעשותו, ولكن אין אומרים "הויאל".

ב. כוחו של דין "הויאל"

אמר ליה ר' רב הסדא: לדיין דאמרת לא אמרין "הויאל", הילא אופין מיו"ט לשפט? אמר ליה: משום עירובי תבשילין. ומשום עירובי תבשילין, שרין איסורה דאוריתא! אמר ליה: מדאוריתא צורכי שבת העשן ביו"ט, ורבנן הוא גזרו בבית גזירה, שמא יאמרו אופין מיו"ט אף לחול, וכיון דעתך רבען עירובי תבשילין - אית ליה היכרא. (פסחים מו, ב)

הרמב"ם (יומ טוב ו, א) פסק להלכה את תשובתו של רב הסדא:

יו"ט שחיל להיות ערבית שבת - אין אופין וממשלין ביו"ט מה שהוא אוכל לאחר שבת. ואיסור זה מדברי סופרים, כדי שלא יבא לבשל מיו"ט לחול.

הבית יוסף (אורח חיים תקכז, א) מסביר בדעת הרמב"ם, שלמסקנת הגמara אף רבנה מודה לר' רב הסדא לצרכי שבת געשים מדאוריתא ביו"ט. כל מחלוקתם היא רק באופה מיו"ט לחול. ונמצאו דברי הרמב"ם אף אליבא דרבנה.

היום של שלמה (ביבח, פרק ב סימן ג) דוחה את הסבר הבית יוסף, וטעון שגמara זו היא רק לפ' רב הסדא. לפ' רבנה, בישול מיו"ט לשבת אסורה מדאוריתא (כפי שמכונה מסווגיות חנינה דרבנה), אלא שדין "הויאל" הפכו לאיסור דרבנן. לכן, דברי הרמב"ם נכונים רק לפ' רב הсадא. עם זאת, כבר כתוב הרמב"ם (א, טו), שעל חנינה מיו"ט לחול אין לו קה, משום "הויאל" - כדעת רבנה. ונמצאו דברי הרמב"ם סותרים.

על המאור (פסחים יד, ב בדף הריב"ף ד"ה איתמר) מפרש בדעת רבנה, שכן בישול מיו"ט לשבת אסורה מדאוריתא, אלא שעל ידי "הויאל" הותר לפתחילה (נחשב כשעת הדחק), וחכמים גזרו משום בישול מיו"ט לחול (לפי דעת רבashi בביבח טו, ב). לכן פסקי הרמב"ם עומדים בקנה אחד - בשינויים פסק כרבנה⁶.

[יש אחרים] הסוברים, שבאיסורי דאוריתא דין "הויאל" פוטר מלוקות בלבד אבל עדין יש איסור דרבנן, אך באיסורי דרבנן הוא מתיר לגמור].

6. למעשה, לכל השיטות יש איסור דרבנן בישול מיו"ט לשבת, והמחלוקות היא ממה נובע איסור זה.
7. הרין (פסחים יד, ב בדף הריב"ף ד"ה איתמר), הלחם משנה (יומ טוב א, יד) שרווחה לפרש כך ברמב"ם ונפשט הגמara, וכן משמע מהמאירי בפסחים.

הנפקה מינה בין דרכו של בעל המאור (וכן דעת הים של שלמה) לבני הסבר הבית יוסי' היא בנסיבות שלא ניתן להגיד בה "הואיל". כגן: אם רוצה לאפות סמוך לשקיעה, שאז אין אפשרות לטלות בך שיגיעו אורחים - לפי בעל המאור, לא השתנה מעמדו של אישור הבישול מיוית לשבת, ונשאר אסור מDAO. לפי הבית יוסי', מלכתחילה אין כל איסור DAO, וכך כאן מותרת האפייה, שהרי היתר זה אינו תלוי בדיון "הואיל".

בגמרא בפסחים (סא, ב - סב, א) מובאת מחלוקת נוספת בין רב חסדא לרבה. הגمرا מסיקה שהם חולקים בפסקוק "יונרצה לו לכפר עליו" (ויקרא א, ז) - עליו ולא על חבירו. ככלומר, אם אדם זורק את דם הקרבן לכפר על חבירו - הקרבן פסול. מי נחשב "חבירו"? מפרש רבה, שהכוונה לדומה לו - דזוקא כבר כפירה; להוציא ערל שאינו בר כפירה, ואם יזורך הדם בשבייל לכפר עליו - כשר. לפי רב חסדא, גם ערל הוא בר כפירה, "הואיל דאי בעי מתקן נפשיה" - הרי יכול למול את עצמו ולהיות כשר, لكن כבר מעכשו נחשב בר כפירה.

שואלת הגمرا:

ומי אית ליה לרב חסדא "הואיל", זהא איתתמר האופה מיוייט לחול רב חסדא אמר לוכה... לא אמרין "הואיל"! בשלמא דרבנה אדרבה לא קשיא, הכא (מייח) מחוסר מעשה, התם (זימון אורחים) דלא מחוסר מעשה, אלא דרב חסדא אדרב חסדא קשיא. אמרין: כי לית ליה לרב חסדא "הואיל" - לכולא (לפטור מליקות), לחומרא (לפטול את הקרבן) אית ליה.

ראינו לעיל (על פי "מלא הרועים") חילוק הפוך, לכארה, בדעת רב חסדא, שלקולה אומרים "הואיל", ולחומרה אין אומרים "הואיל". אך שם מדובר בדברן שבידיו, לעומת המקרים שבגמרא זו, המדברים על דבר שאין בידו (אורחים ומייח). נראה שציריך לומר, שרבות חסדא היה מסופק בדיון "הואיל" בדבר שאין בידו, ולכך לחומרה אומרים "הואיל", אך לא לכולה.

התוספות (שם ד"ה כי) מוסיפות, שחילוק זה בדעת רב חסדא נכון רק באיסורי דרבנן, אבל באיסורי DAOanya לא שיק לחלק בין חומרה לכולה... ובמביאים התוספות ראה לכך מטוגיה ביום (סב, ב - סג, א), שם סובר רב חסדא שאין דין "הואיל" אף שמדובר במקרה של חומרה, מפני שמדובר שם בדיון DAOanya.

לעומת התוספות, בעל המאור מסכם את השיטות כך:

דעת רב חסדא: לחומרה - אף אם מחוסר מעשה, יש דין "הואיל".

לקולה - אף אם אין מחוסר מעשה, אין דין "הואיל".

במקרה שחייבון המעשה הוא בגוף החפץ - יודה רב חסדא שאפילו לחומרה אין דין "הואיל" (המקרה ביום).

דעת רבתה:

אם אין- מחוסר מעשה, יש דין "הוואיל".
אם מחוסר מעשה, אין דין "הוואיל".

ג. הגבלות והשלכות שימושו של דין "הוואיל"

כדי שאפשר יהיה לטען "הוואיל", נדרש שמלאכה זו עצמה שאנו באים להתיירה מدين זה תהיה ראויה בכלל לצורך יו"ט. הנדרא בנסיבות סד, א' מביאה מקרה על אחד ששם שטבע תינוק בים, ופרש רשות להעלות דגים בשבת, והעלת דגים - שחביב. ואם רצתה להעלות דגים והעלת את הדגים ואת התינוק - רבה סובר שפטור, ורבא סובר שחביב; ומעמידה הנדרא את מחלוקתם האם הולכים אחר מעשיו או מוחשבתו. התוספota (שם דעה להעלות) מחייבים, שהרי זה דומה למקרה של האופה מיו"ט לחול - מודיע שלא יותר לו לפרוש את רשותו, הויאל ואולי יעלה גם את התינוק? ומתריצים, שביו"ט עצם הפעולה של אפייה מותרת, אלא שיש בעיה צדנית, ואת זה יכול לפטור "הוואיל". לעומת זאת, כאן פועלות הדיג עצמה אסורה בשבת, ולכן לא תעזר טענת "הוואיל" להתיירה.

יש לבדוק מעד הסברה, האם אומרים "הוואיל" רק אם יש אפשרות לכך **במציאות**, או בכל מקרה ניתן להגיד זאת. החוק יעקב (בסיימון תנז) כותב, שאם לאדם יש חלה, והוא קורא עליה שם תרומה (מפריש תרומה מהחללה באמירה בלבד) - נחשבת החללה של גבוה ולא שלו, ולא יעבור על איסור "בל יראה" ששייך רק בחמץ שלו. אבל כיון שמדובר "הוואיל" ואי בעי איתישול עליוי יכול הוא להפיקו את שם התרומה מהחללה (להתחרט על ההפרשה) - יעבור על "בל יראה" כאשר החללה שייכת לו כרגע.

ההשלכה לחייבתנו תהיה במקרה שערב פ薩ח בשבת, והוא אכל כבר את שאר הלחים בבית. הוא אכן יכול להישאל על ההפרשה, כי אז יתברר למפרע שהוא אכל טבל, שכן איסור להפריש תרומה לכתילה-שבת. במקרה זה, אם נשארת החללה (מה שהפריש) עד פ薩ח - לא יעבור על "בל יראה", מאחר שאינו אפשר לטען "הוואיל", וחוללה שייכת לגבוה. יוצא, שאף שיש לו **בוח הזכות** להישאל עליו, היוט שמחיבורו מציאותית אסור לו לעשות זאת - אין אומרים "הוואיל". אבל, יש המחייבים על כך ודוחים. סבורה זו.

גם החוק יעקב, במקרה שיש אפשרות הילכתיות ומציאותיות לומר "הוואיל", צריך שהסבירה שבגללה אומרים "הוואיל" תהיה **ש晖חה**. וכותבים על כך התוספות בפסחים (מו, ב ד"ה "רבה"), שאם לא כן ניתן להתרן כל מלאכות שבת בטענה יהואיל והואוי לחוללה שיש בו סכנה).

ושמעתי נפקא מינה להלכה **בימינו** מפני הרוב **בנצל שליט'יא**. כאשר יו"ט אחרון של פ薩ח תל בערב שבת, האם מותר לשקל קטניות לסעודת שבת? והוא פסק שבמקומות שיש ספרדים מותר, משום שכל ההיתר לבשל מיו"ט לשבת הוא רק משום 'הוואיל ומכלוי ליה אורחים',

ולאשכנזים עדין אסור לאכול קטניות. ממילא, במקרים שאין אפשרות שיגיע ספרדי לביתו, אסור לבשל קטניות לשbeta.

גם במקרים שמותר לו לבשל משום "ஹואיל", עדין קיימות הגבלות נוספות על דבר. היב' (סימן תקג ד"ה כתוב) כותב, שמותר להערום ולבשל רק אם. ממילא הוא מבשל לעצמו. ודוקא תבשיל אחד ולא יותר מותר לו להוטף, גם זה בתנאי שהוא זוקק לחתינה אחת לפחות לטעוזתו עכשו. ממילא, אם יבשל לאחר שכבר גמר את סעוזתו, תהיה הערמותו ניכרת, ואסור.

הריב"ש מוסיף (שו"ת הריב"ש סימן טז, בשם בעל העיטור), שאם מבשל לאחר שעוזתו, אסור להותיר בכונה למחמת אף אם אוכל קצת עכשו. והראיה, שבאפייה מתירות רק משום "ஹואיל", ואילו זה היה אסור. סברתו של הריב"ש היא, שאם יהיה מותר לעשות כך, יבשלו אנשים בכונה ויגידו שהם מבשלים משום "ஹואיל" ושאנם. רוצחים אלא לאכול מעט. כלומר, גם הוא סובר כב"ח, שמותר להרבות כרצו *לפניהם* האכילה; אבל לאחר הארוחה אסור לבשל למחר ולומר שרצו לאכול מהז כזית היום, שהרי זו הערמותה ניכרת ונורואה יותר מזיד. ומדובר מפרש הרמב"ם (יום טוב ו, ๔), שהושגים שכולם יערימו, ועל ידי כך ישתחח עירוב התבשילים לגמרי; אבל מזיד אין שכך, ואין חישושים לו.

ד. סיכום

דין "ஹואיל" גורם, שדבר שיש אפשרות שהיא ראוי לאדם או שייך לו, בעתיד - ייחשב כאילו כבר ראוי לו או כשלו מעכשו, גם אם האפשרות אינה מותיימת בפועל. כל מצב שיגרע אפילו תנאי אחד מהגדירה זו, יפסול מאייתנו את האפשרות להשתמש בדיון "ஹואיל". והתנאים הם:

א. אם האפשרות אינה קיימת מבחינה הלכתית או מציאותית. לדוגמה: קרוב לחסיכה; שאין שם אפשרות שאורחים יגעו; או להישאל על הפרשת תרומה מחלת חמץ בערב פסח שלח. להיוון שבת, כאשר אין להם אחר להפריש ממנה. כמו כן, אם מדובר ביוחאי ליה ומכלני אורחים, צריך שהדבר יהיה ראוי לאכילה (ולא פיתו של גוי).

ב. המלאכה-שרוצים להתייר לו צריכה להיות ראוייה מצד עצמה להישנות עכשו. לדוגמה: המקורה שהbane מהגמרה במנחות - דיאג בשבת, שמצו עצמו אסור.

ג. האפשרות צריכה להיות ריאלית ושכך, שאכן יש מקום לחושש לה. אי אפשר להתир כל מלאכות שבת על סמך הטעם יהואיל וראוי לעשותם עבור חולה שיש בו סכנה, משום שברור הדבר זה אינו שכיח. יש לדון בכל מקרה לנפוץ, האם נחשב שכיח או לא.

תנאי נוסף שהוסיף הרבה פוסקים: אסור לעשות את הדבר כאשר ניכר שזו דרך הערמה, וזאת כדי שלא ישתחח עירוב התבשילים לגמרי. לכן, באופת מיו"ט לחול מותר

לבשל יותר רק קודם טעוזתו ביו"ט ורק תבשיל אחד, וצריך לאכול בסעוזתו לפחות קצת מהתבשיל שהכנין לחול (חביתה והריב"ש).
השימוש בדין "חוואיל" הוא רק בדיעבד, ולכן כל מקום שניינו להסתדר בלבדיו - אסור להשתמש בו (תוספות).